

De IOM (Internationale Organisatie voor migratie) werd gecreëerd in 1951 onder de naam 'intergouvernementeel comité voor de migraties in Europa (ICME). Die naam heeft een sinister verleden. Zijn voorganger, gecreëerd tijdens de conferentie van Evian in 1938, is er fajtjes in mislukt de joodse vluchtelingen in Europa te beschermen tegen wat hen te wachten stond.

Van bij de aanvang werd deze organisatie opgevat als een tegenpool van de HCR (het hoog commissariaat van de vluchtelingen), die een jaar eerder was gecreëerd. Terwijl de HCR zijn activiteit baseert op humanitaire principes, zijn het vooral economische overwegingen die de motor zijn achter de ICME. Die laatste ontstond onafhankelijk van de UNO en werd gelanceerd door enkele westerse landen. In eerste instantie was ze bedoeld om vluchtelingen op te vangen uit die landen die het Warschaupact hadden ondertekend. In de jaren '80 werd de ICME hervormd en nam ze de naam IOM aan.

Cordon sanitaire

In 1989 krijgt de IOM opnieuw een nieuwe taakstelling. De Europese dimensie als zodanig wordt sterker benadrukt. De nieuwe taakstelling weerspiegelt nu meer de Europese strategieën op het vlak van migraties. Vooruitgeschoven posten worden opgezet aan de poorten van Europa om de migratiestromen te controleren. In de Centraal- en Oost-Europese landen en ook in Centraal Azië zet de IOM een cordon sanitaire (sic) op rond de Schengenlanden. Ook in emigratie- en transitlanden worden dergelijke onverbiddelijke controleposten geïnstalleerd.

Volgens haar statuten telt de IOM 93 lidstaten, naast de tientallen staten en internationale organisaties (UNO, IAO, IMF...) die het statuut van observator hebben en de organisatie financieren. Haar taak is de beweging van personen te reguleren. Als zelfverklaarde 'leidinggevende internationale organisatie voor migraties' situeert ze zichzelf in het verlengde van de globale beheersplannen die de economische en sociale voorwaarden van de globalisering moeten garanderen.

Het jaarbudget voor de administratieve taken van de IOM wordt op ongeveer 36 miljoen Zwitserse frank geschat. De administratie is gecentraliseerd in Genève. Daarnaast zijn er 19 coördinatiecentra (die voor Europa bevindt zich in Brussel) en meer dan 100 lokale bureaus.

Doorheen haar informatieprogramma over migratiestromen vormen de regionale bureaus even zovele vooruitgeschoven posten van een 'preventiesysteem tegen globale migraties'. Op die manier exporteert de IOM het Europees model voor de controle op migratiestromen naar de andere delen van de wereld.

De laatste jaren is de IOM een bijzonder complexe transnational geworden die niet enkel actief is op het vlak van de migratiepolitiek (de voorbereiding en realisatie ervan) en van de verplaatsing van personen (t.t.z. meestal hun terugkeer). Ze komt ook tussen in de ontwapening na de oorlogen in Kosovo, Congo en Angola, of in de burgerlijke administratie in Kosovo. Ze voert de gedwongen medische controles uit op migranten alvorens zij de VS of Canada binnenkomen, ze beheert schadeloosstellingsfondsen van de niet-joodse slachtoffers van gedwongen arbeid onder het naziregime of nog faciliteert ze akkoorden voor de komst van seizoensarbeiders. De nieuwe Franse wet over de voorwaarden voor een verblijf van korte duur voor niet-EU burgers geeft aan de lokale administraties of aan de IOM de macht om controles uit te voeren.

Maar het is vooral op de vaak niet-vrijwillige terugkeer van migranten dat de IOM zich concentreert. In 2000 werden bijvoorbeeld 75.000 mensen die het asielrecht geweigerd werden, over de Duitse grens gezet. De dekmantel van de vrijwillige terugkeer kan nauwelijks verhullen dat het hier simpelweg om uitzettingen gaat. Daartoe heeft de IOM akkoorden ondertekend met niet minder dan 80 luchtvaartmaatschappijen (Air-France, KLM, Lufthansa, ex-Sabena...).

De IOM in alle staten

Het eiland Nauru in de Stille Oceaan is een goed voorbeeld van waar de IOM mee bezig is. Om te vermijden dat vluchtelingen uit Afghanistan, Iran en Irak haar territorium zouden betreden, nam de Australische regering haar toevlucht tot bijzonder 'vreedzame' oplossingen. De vluchtelingenboten worden in beslag genomen voor ze de kust bereiken terwijl de opvarenden vaak onder dwang naar het eiland van de republiek Nauru worden overgebracht. De IOM beheert er twee opvangkampen voor 1300 personen. Toegang tot het eiland is verboden voor journalisten, advocaten en voor Amnesty International. Onder de brandende zon worden de vluchtelingen voor onbepaalde duur opgesloten op een eiland dat vervuild en vernietigd is door de exploitatie van fosfaat. In geval van protest volgt isolatie. Een ander kamp dat wordt beheerd door de IOM bevindt zich op een militaire basis van het eiland Manus in Papoea-Nieuw Guinea.

In Kosovo speelt de IOM een compleet andere rol. In eerste instantie was ze actief binnen het programma voor de ontwapening van het UCK. Vervolgens werd ze belast met de terugkeer en herinstallatie van de vluchtelingen, eigenlijk haar traditionele functie. Tegelijkertijd werden in Kosovo talrijke IOM-bureaus geopend die als echte aanwervingsagentschappen functioneren. Vaak organiseren die bureaus de ophaal van vuilnis, vertaaldiensten of taken die verband houden met openbare administratie. In het naoorlogse vacuüm fungeert de IOM mee als substituut van de staat.

De IOM speelt ook een centrale rol in de wijziging van de wetgeving van de nieuwe lidstaten van de EU voor alles wat betrekking heeft op de migratiepolitiek, de grenscontroles inbegrepen.

In Frankrijk is de IOM een geprivilegieerde partner van het IHESI, een instituut dat gespecialiseerd is in de binnenlandse veiligheid en sinds de jaren negentig als intellectuele vitrine functioneert voor het ministerie van binnenlandse zaken.

Dit koppel migratie-binnenlandse veiligheid zegt veel over de benadering van Frankrijk terzake... Frankrijk co-organiseerde bijvoorbeeld een Europees colloquium in april 2002 over de aanpak van niet-begeleide minderjarigen. De conclusie van het colloquium was duidelijk: meer repressie, meer opsluiting. De IOM en de migratie van vrouwen

De documenten van de IOM over de mensenhandel en meer in het bijzonder over vrouwenhandel vormen een complexe mix. Enerzijds lezen we een eerlijke inschatting van het fenomeen wat betreft de verschrikking van ontvoeringen, de slechte behandeling en de slavenarbeid van vrouwen en kinderen. Anderzijds wordt dit gekoppeld aan een algemeen gevecht tegen elke vorm van immigratie.

In bepaalde landen van het voormalige oostblok worden bijvoorbeeld zogenaamde informatiecampagnes georganiseerd door de IOM. Daarbij poogt de IOM de vrouwen te tonen hoe migratie neerkomt op een waagstuk in het hol van de leeuw. De bedoeling is psychologische drempels op te werpen tegen migratie om de kandidaat-migranten des te gemakkelijker op andere gedachten te brengen. Uiteraard is het niet zo dat de meerderheid van de migrantes voorbeschikt zijn om in de seksindustrie te eindigen, ook al is dit fenomeen heel reëel. Vele studies toonden aan dat vrouwen veel meer van migratie verwachten: ze willen vooral ontsnappen aan de vervolgingen, het geweld en de economische discriminatie van de patriarchale structuren waarvan ze het slachtoffer zijn.

Sinds de wereldvrouwendagen die door de UNO in Peking werden georganiseerd, ontstond er een hele retoriek over de specifieke migratiestromen van vrouwen. Om de controle en de restrictie daarvan te rechtvaardigen, instrumentaliseert de IOM de strijd tegen het patriarchaat en het feminisme.

De IOM beschuldigd door humanitaire organisaties

Met een opmerkelijke unanimiteit hebben Amnesty International en Human Rights Watch zich tegen de praktijken en het beleid van de IOM gekeerd. Daarmee volgen ze de motie die gestemd werd door de conferentie van de HCR in juni 2001. "Als organisaties die zich engageren voor de promotie en de bescherming van de mensenrechten, zijn we naar deze ontmoeting gekomen om onze bezorgdheid te uiten over de impact op de mensenrechten van bepaalde operaties van de IOM. Meer in het bijzonder schaadt de IOM in bepaalde gevallen de fundamentele mensenrechten van migranten, vluchtelingen en asielzoekers, vooral wat betreft het recht om niet willekeurig vastgehouden te worden en het fundamentele recht asiel aan te vragen".

Ze voegen eraan toe: " we zijn er ons van bewust dat de IOM een steeds belangrijker rol speelt in de opvang, de hulp en de terugkeer van migranten, maar ook van asielzoekers en vluchtelingen. Gegeven dat de IOM geen beschermingsmandaat heeft voor zijn werk met vluchtelingen en verplaatste personen, raden AI en HRW de IOM aan zich ervan te onthouden een eersteplansrol te spelen in situaties die logischerwijze vallen onder de mandaten van andere internationale organisaties zoals de HCR".

Vele NGO's beklagen zich over het feit dat de IOM niets effectief doet met de mensen die teruggekeerd zijn naar hun land van oorsprong. AI en HRW willen dat de IOM zich niet ten dienste stelt van staten die weinig bezorgd zijn om de mensenrechten. Ze onderschrijven daarmee de mening van velen die de eis naar voor brengen voor meer controle op de activiteiten van de IOM en die een verandering van haar aanpak willen.